

Təbii Resursların İdarəedilməsi (RGI)- 2019 İndeksində Azərbaycanın mövqeyinin gücləndirilməsi perspektivləri

Bu sənəddə 2017-ci il üzrə Təbii Resursların İdarəedilməsi İndeksində Azərbaycanın mövqeyinin aşağı olmasının səbəbləri, ayrı-ayrı komponentlər üzrə araşdırılıb və 2019-cu il və sonrakı indekslərdə ölkənin reytinginin yüksəlməsi üçün zəruri islahatlar üzrə təklif və tövsiyələr işlənilib. Sənəd ilk növbədə Mədən Sənayesində Şəffaflıq Dövlət Komissiyasına, habelə digər aidiyyəti dövlət qurumlarına və hasilat sənayesində fəaliyyət göstərən şirkətlərə və vətəndaş cəmiyyəti qurumlarına təqdim edilmək üçün hazırlanıb.

Bu tədqiqat işi Avrasiya Bilik Mərkəzinin ekspert qrupu tərəfindən hazırlanmışdı

Giriş

Təbii Resursların İdarəedilməsi İndeksi (RGI) hökumətin neft, qaz və mədən sənayesi resurslarının idarəetməsini ölçən tanınmış beynəlxalq indikatorlardan biridir. İndeks adı çəkilən resursların idarəetməsində şəffaflyq, hesabatlılyq və cavabdehlik prinsiplərini əsas götürərək, resursla zəngin ölkələrin hökumətlərini ilk növbədə vətəndaşları qarşısında nə qədər cavabdeh və məsuliyyətli olduğunu özündə ehtiva edir. Qanunlara və ya oturuşmuş praktikaya söykənən idarəetmə sistemi eyni zamanda ölkələri qiymətləndirmək baxımından beynəlxalq ictimaiyyət üçün önəm daşıyır. Zəngin yeraltı sərvətə malik ölkələrin bu sərvətləri idarəetməsi, onun satışından əldə edilən gəlirlərin nə dərəcədə şəffaf və səmərəli istifadə etməsi, hökumətlərin davranışının beynəlxalq icma üçün proqnozlaşdırılan (predictable) olması hazırkı tarixi mərhələdə çox böyük önəm daşıyır.

İndeksdə yüksək mövqedə qərarlaşmaq neft, qaz və mədən sənayesi ölkələri üçün bu uğur beynəlxalq səviyyədə böyük avantaj sayılır, həm maliyyə institutları, həm də investolar üçün cəlbediciliyini artırır.

2017-ci ili əhatə edən sonuncu indeks dünyanın 81 hasilat ölkəsinin idarəetməsinin keyfiyyətini ortalığa qoydu. Bu ölkələr dünyanın 82% xam neftini, 78% təbii qazını və 72% mis məhsullarını istehsal edir.

Ümumilikdə indeks 89 ölkənin qiymətləndirməsini özündə cəmləşdirir (8 ölkə həm neft, qaz, həm də mədən sənayesi üzrə qiymətləndirilib).

Azərbaycan həmin indekstdə 81 ölkə arasında 47-ci yerə layiq görülüb. Sırada “yaxşı”, və “məqbul” qrupa malik ölkələrdən sonra qərarlaşan sayca ən böyük “zəif” idarəetmə ölkələr qrupuna aiddir.

Avrasiya regionun indekstdə təmsil olunan 9 ölkəsi arasında Azərbaycan 5-ci yerdə qərarlaşıb. Regionda Azərbaycanı qabaqlayan ölkələr Monqolustan, Qazaxıstan, Qırğızstan və Ukrayna olub. Daha zəif mövqeyə malik ölkələr isə Rusiya, Əfqanıstan, Özbəkistan və Türkmənistan olub.

Qiymətləndirmə metodologiyası

Təbii Resursların İdarəedilməsi İndeksi 3 komponentdən ibarətdir. 1) Dəyərin həyata keçirilməsi (value realisation), 2) Gəlirlərin idarəedilməsi (revenue management), 3) Əlverişli mühit (enabling environment).

Öz növbəsində dəyərin həyata keçirilməsi komponenti hasilat sənayesində lisenziya və icazələrin verilməsi, vergi sistemi, yerli səviyyədə sosial təsirlər və dövlət neft, qaz və ya mədən sənayesi şirkətlərinin idarəetməsini qiymətləndirir.

Gəlirlərin idarəedilməsi komponenti müvafiq olaraq büdcə prosesini, sub-mill səviyyədə gəlirlərin bölgüsünü və suveren rifah fondların fəaliyyətini (məsələn, Azərbaycan Dövlət Neft Fondu) qiymətləndirir.

Əlverişli mühit komponenti isə demokratiya və hesabatlılığı, hökumətin effektivliyini, hökumətin tənzimləyici alətlərinin keyfiyyətini, qanunların aliliyini, korrupsiyaya nəzarəti, siyasi sabillik və zorakılığın olmamasını, məlumatların əlçatan olmasını qiymətləndirir.

İndeks idarəetmənin qanun və qaydalara rəğmən həyata keçirməsini, praktikaya əsaslanan (xüsusi qanunverici aktlarla və ya qaydalarla tənzimlənməyib, yalnız praktikada tətbiq edilən alətlərə söykənən) ənənədən ayırır. Əgər əksər ölkələrdə məhz qanunlara söykənən idarəetmə üstünlük təşkil edirsə, Azərbaycanda bu əksinədir. Qanunlarla tənzimlənməyən praktiki əsaslı ənənənin səviyyəsi qanunverici bazaya əsaslanan idarəetmədən demək olar ki, 2 dəfə artıqdır. Belə ki, Azərbaycanda qanunverici bazaya əsaslanan göstərici 100 mümkün baldan 33-dürsə, praktikaya əsaslanan göstərici 58-dir. Bu onunla izah edilir ki, indeks tərtib edilən dövrdə Azərbaycan MHŞT üzvü olub və bu təşəbbüslə bağlı əsas fəaliyyət qanunverici bazadan yox, beynəlxalq təşəbbüsün tələblərindən irəli gəlirdi.

Təbii ki, digər amilləri nəzərə almasaq, qanunverici bazaya söykənən idarəetmə praktikaya əsaslanan idarəetmədən daha üstün sayılır. Qanunlara əsaslanan idarəetmə daha stabil, uzunmüddətli və son anda proqnozlaşdırılan olur, praktika ənənəsi isə, əksinə, tez-tez dəyişilə bilər, adətən ciddi tələbkarlıqla və cavabdehliklə müşayiət edilmir.

Təbii Resursların İdarəedilməsi İndeksi bir qayda olaraq 2 ildən bir (istisnalar da olur) tərtib edilir. Nəzərə alsaq ki, sonuncu indeks 2017-ci ili əhatə edirdi, böyük ehtimalla növbəti indeks 2019-cu il üçün hazırlanmalıdır.

Növbəti indeksin qiymətləndirmə fazasını əhatə edən 2017-2018-ci illərdə həm beynəlxalq səviyyədə, həm də Azərbaycanda məhz təbii resursların idarəedilməsi ilə bağlı çoxlu önəmli hadisələr baş verib. Beynəlxalq aləmdə şəffaflıqla bağlı tələblər sərtləşib, benefisiar sahiblik məsələsi idarəetmədə əsas hədəf kimi müəyyənləşib. Bir sıra ölkələr MHŞT-nin tələbi kimi bu məsələyə ciddi fikir verirlər, qanunvericilikdə dəyişiklik edib, bu sahədə münbit atmosfer yaratmağa çalışırlar. Digərləri isə bu və ya digər səbəbdən bu sahədə ləng tərənib, gözləmə mövqeyində dururlar. Bu da indeksin hazırlanmasının növbəti raundunda ölkələrin mövqeyinə təsirsiz ötürməyəcək.

Başqa tərəfdən Azərbaycan bu dövr ərzində artıq MHŞT-ni tərk edib (2017, aprel), özünün əlahiddə hesabatlılığını həyata keçirir. Nəzərə alsaq ki, MHŞT adı çəkilən indeksdə təsirli yükə malikdir, bu yeniliyin ölkənin mövqeyinə böyük təsiri olacaq. Digər tərəfdən, 2018-ci ildə hökumətin fiskal qaydaların qəbulu, illərdir bu sahədə olan boşluğu doldurdu, və bu baxımdan heç şübhəsiz fiskal qaydaların qəbulu yeni indeksdə ölkənin mövqeyinə müsbət təsir göstərəcək.

Hazırda Təbii Resursların İdarəedilməsi İnstitutu (NRGİ) növbəti indeksin hazırlanması üçün müvafiq işləri görür və böyük ehtimalla yaxın dövrdə 2019-cu il üçün indeksin işlənməsinə başlayacaq. Bu mərhələnin Azərbaycan üçün çox həssas dövr olduğunu nəzərə alıb öncəki (2017) indekstdən çıxan dərsəri analiz edib, idarəetmədə mümkün təkmilləşmə işinin aparılması hazırkı tədqiqatın əsas predmetidir.

Beləliklə bu sənəddə biz Azərbaycanın Təbii Resursların İdarəedilməsi İndeksinin 2017-ci il göstəricilərini diqqətlə araşdırıb, xüsusilə bu sahədə mövcud zəif halqaları tapıb onların aradan qaldırılması istiqamətində müvafiq hökumət və qeyri hökumət steykholderləri ilə aktiv müzakirə aparmaq, tədqiqatdan çıxan nəticə və tövsiyələri müzakirə predmetinə çevirmək, hökuməti mümkün olan təkmilləşməyə dəvət etmək və növbəti indekstdə Azərbaycanın mövqeyinin yaxşılaşmasına nail olmağı qarşımıza məqsəd qoymuşuq.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, indeksin 3 komponentindən ən zəifi, gəlirlərin idarəedilməsi olması görünür. Belə ki, ümumilikdə 100 mümkün baldan 47 bal alan Azərbaycan əgər dəyərin həyata keçirilməsi komponenti üzrə 49 bal və eynilə əlverişli mühitlə bağlı 49 bal almışsa, gəlirlərin idarəedilməsi komponenti üzrə bu göstərici cəmi 43–dür.

Amma hər komponentin daxilində də zəif altbəndlər mövcuddur və biz onları ayri-ayrılıqda araşdırmağa çalışacağıq.

Lisenzia və icazələrin verilməsi

Dəyərin həyata keçirilməsi komponenti üzrə aşağıdakı altbəndlər zəif nəticə ilə qiymətləndirilib:

Lisenzia və icazələrin verilməsi altbəndi üzrə Azərbaycan 2017-ci ilin qiymətləndirməsinə görə 100 mümkün baldan cəmi 28 bal yığmışdı. Buna səbəb kimi ölkənin şəffaf tender proseduruna üstünlük verməyib birbaşa danışıqlar yolu ilə investorları cəlb etməyi göstərilir. Digər zəif bənd kimi Lisenzia öncəsi raund qaydalar - 0 bal, Lisenzia sonrası raund qaydalar altbəndidir ki, ölkənin göstəricisi 25 bal ilə qiymətləndirilib. Bu barədə QHT-lərin və müstəqil ekspertlərin dəfələrlə iradları olub. Daha ətraflı “Azərbaycan Respublikasının Hasilat Sənayesində Şəffaflıq üzrə 2016-cı il hesabatına Vətəndaş Cəmiyyəti nümayəndələrinin Rəyi”ndə bu iradlarla tanış olmaq olar¹.

Bu hissədə digər zəif yer kontraktların açıqlanması bölümüdür ki, Azərbaycan bu qiymətləndirmədə 0 bal alıb.

Maraqlıdır ki, uzun illər Azərbaycan beynəlxalq aləmdə neft və qaz kontraktları ictimaiyyət üçün açıq ölkə kimi tanınırdı. Bu ondan irəli gəlirdi ki, 1995-ci ildən başlayaraq imzalanan silsilə Hasilatın Pay Bölgüsü kontraktları Milli Məclisdə (parlament) ratifikasiya olunub qanun

¹ http://www.oilfund.az/uploads/Final_EIT_ReportPublish.pdf səh. 236

statusunu aldığı üçün müəyyən mənada əlçatan sayılırdı. Paralel olaraq BP şirkəti öz veb-saytında əsas kontraktları yerləşdirirdi. Eyni zamanda məhz vətəndaş cəmiyyətinin səyi nəticəsində hələ Azərbaycan MHŞT üzvü olan dövrdə bu təşəbbüsün rəsmi saytında xeyli sayda kontraktlar yerləşdirilirdi. Bütün bunları əsas tutaraq, baxmayaraq ki, bütün HPB kontraktları (indiyə qədər ümumilikdə 35-dən çox HPB sazişi imzalanıb) açıq deyildi, əsas kontraktların hələ o dövrdə əlçatan olmasına görə Azərbaycanın adı yaxşı təcrübəyə malik ölkələr sırasında qeyd edilirdi.

Amma İndeksi hazırlayan Təbii Resursların İdarəetməsi İnstitutunun kontraktların açıqlığı ilə bağlı kifayət qədər konkret və sərt metodoloji yanaşması var. Belə ki, indeks tərtibatçıları haqlı olaraq qeyd edirlər ki, Azərbaycanda tarixən belə bir ənənənin olması özü-özlüyündə yaxşı hal sayılsa da, bu müsbət cavab üçün kifayət etmir. Çünki, hökumət heç bir qanunverici aktda üzərinə belə öhdəlik götürməyib və günlərin birində bu təcrübədən imtina da edə bilər. Və doğrudan da artıq sonra imzalanmış kontraktlar əvvəlki kimi azad şəkildə paylanmır, onlara çıxış yoxdur. Məsələn kimi, 2017-ci ildə AÇG kontraktının yenidən bağlanmasını göstərmək olar ki, QHT-lərin bununla bağlı bütün söylərinə baxmayaraq, yeni kontrakt hələ də ictimaiyyət üçün qapalıdır.

Beləliklə, progressiv ənənəni davam etdirib, onu yeni mərhələdə tələb kimi inkişaf etdirmək əvəzinə, kontraktların qapalılığı yanaşması üstün gəldi, və digər ölkələrin bu istiqamətdə uğurları fonunda Azərbaycan açıq-aydın geriləmə nümayiş etdirir.

Dövlət şirkətləri

Bütövlükdə dəyərin həyata keçirilməsi komponenti üzrə çox yaxşı mövqe Dövlət Neft Şirkəti, SOCAR nümayiş etdirib. Milli Neft şirkəti regionda kifayət qədər yüksək nəticə ilə (100 mümkün baldan 70) yalnız Ukraynanın Naftoqaz şirkətindən geridə qalır.

Həm MHŞT hesabatında, həm də SOCAR-ın öz hesabatlarında kifayət qədər ətraflı məlumat verilir, hətta xam neftin satışı ilə bağlı məlumatların MHŞT-nin son hesabatlarında dərc edilməsi SOCAR-ın mövqeyini xeyli dərəcədə gücləndirib.

Gəlirlərin idarə edilməsi

Gözləntilərin əksinə olaraq indeksin 2-ci, Gəlirlərin idarə edilməsi komponentində Azərbaycanın aşağı nəticə göstərməsi ciddi şəkildə düşünməyə vadar edir. Bu istiqamətə məsul əsasən Azərbaycan Dövlət Neft Fondu şəffaflıq təşəbbüslərinin avanqardında duran qurum kimi qiymətləndirilir. İndeks isə bunu təsdiqləmir.

Qeyd etmək lazımdır ki, gəlirlərin idarə edilməsi komponenti geniş spektrə malik sahələri əhatə edir, yalnız Neft Fondunun öz fəaliyyətinə köklənir. Bu istiqamətdə büdcə prosesinin özü də

müəyyən mənada hədəf obyektidir. Məsələn büdcə prosesi altkomponentində onlayn məlumat bazasının olmaması bu qiymətləndirmədə ölkənin balını 0 ilə qiymətləndirib. Düzdür bu sırada Azərbaycanla birgə çoxsaylı digər ölkələr də qərarlaşıb, amma yaxşı təcrübəyə malik Argentina, Braziliya, Çin, Hindistan və Meksika kimi ölkələr bu sistemə malik olanlar sırasındadır və ən yüksək bal alıblar. Bu baxımdan hasilat sənayesi şəffaflığı komissiyasının gündəliyində olan MHŞT məlumat portalının yaradılması kimi vacib təşəbbüs reallaşarsa, indeksdə ölkənin mövqeyinin də yüksəlməsinə yaxşı töhvə olardı.

Digər vacib göstərici kimi fiskal qaydaların mövcudluğu qiymətləndirilir. Düzdür Azərbaycan bu sırada ən pis mövqedə deyildi (40 bal), amma indeks tələb kimi məhz rəqəmlərə əsaslanan (numerical) qayda istədiyindən hələ 2004-cü ildən qüvvədə olan Neft-Qaz Gəlirlərinin Uzun Müddətli Strategiyası tam kifayət etmirdi.

Amma yaxşı xəbər odur ki, 2018-ci ildə çoxdan gözlənilən Fiskal Qaydaların qəbul edilməsi bu istiqamətdə irəliləyişə yaxşı töhvə olacaq.

Dövlət borcunun səviyyəsi

Dövlət borcu ilə bağlı indeksdə 2 sual əksini tapıb. Sualın biri hökumətin borc səviyyəsini ictimaiyyətə açıqlaması, digəri isə borcun milli və xarici valyutalarda ayrı-ayrılıqda əksini tapması ilə bağlıdır. İndeks hazırlanan dövrdə bu məlumatın mütəmadi olaraq açıq resurslarda olmaması mənfi qiymətləndirməyə gətirib çıxarıb.

Burada Azərbaycan ən zəif mövqə ilə Bəhreyn, Konqo, İran, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Türkmənistan kimi qapalı ölkələrlə bir sırada qərarlaşıb. Prinsip etibarını ilə Azərbaycan hazırda mütəmadi olaraq dövlət borcunu açıqlayır və bu yaxınlarda qəbul edilmiş Dövlət Borcu Strategiyası bu sahədə hökumətin kifayət qədər şəffaf və ardıcıl siyasət apardığını göstərir. Qeyd etdiyimiz kimi, indeks hazırlanan dövrdə dövlət borcu haqqında məlumatın kifayət qədər məhdud olması və hökumət onu vaxtaşırı dərc etməməsi o zaman hazırlanan indeksdə mənfi qiymət alıb. Böyük əminliklə demək olar ki, son illərin borc artımı ilə narahatçılığı fonunda hökumətin bu sahəyə ayırdığı xüsusi diqqət həm dövlət borcunun səviyyəsini nəzarətdə saxlamağa, həm də növbəti indeksdə yaxşılaşmasına rəvac verəcək. Buna pozitiv təsir edəcək digər amil hökumətin 2018-ci ildə təsdiq etdiyi “Azərbaycan Respublikasında dövlət borcunun idarə edilməsinə dair orta və uzun müddət üçün Strategiya”-nın qəbul etməsini də göstərmək olar.

Azərbaycan Dövlət Neft Fondu

Suveren Rifah Fondları olan ölkələr depozit və çıxarış (withdrawal) qaydalarının olması sözü gedən indeks üçün böyük önəm daşıyır. Məhz yaxşı işlənmiş belə qaydaların mövcudluğu

tükənən neft-qaz və ya mədən sənayesi məhsullarının satışından əldə edilən gəlirlərin məhdudiyyətsiz xərclənməsinin qarşısında müəyyən sədd qoyur. Bu qaydalar isə Azərbaycanda mövcud deyildi. Nəticədə son illər Neft Fondundan dövlət büdcəsinə transferlər həddindən artıq böyük idi ki, bu da bir tərəfdən vergi yığma prosesində motivasiyanı zəiflədir, digər tərəfdən böyük neft gəlirlərinin əksər hissəsinin xərclənilməsinə gətirib çıxarırdı.

Hasilat ölkələrinin böyük əksəriyyəti bu və ya digər şəkildə bu tip qaydalara malikdir və bu baxımdan məhz çıxarış qaydasının mövcudluğu, onun sərt tələbkarlığı, gəlirlərinin əsas hissəsinin gələcək nəsillər üçün saxlanmasına şərait yaradır. Bu qaydalar güclü və ya zəif ola bilər. Hətta ən zəif qaydalar belə indeksdə müəyyən qiymət alır. Amma qaydaların heç olmaması indeksdə 0 balla qiymətləndirilir ki, bu da ölkə üçün arzu olunan deyil.

Fiskal qaydaların özü-özlüyündə mövcudluğu qiymətləndirmə baxımından vacib sayılır. Bununla yanaşı bu qaydalara əməl edilməsi və sübut kimi kənar monitorinqin aparılması da indeksdə ayrıca bir tələbdir. Məsələn, İndeksin 2.1. 2 b) yarım bəndində sual belə səslənir. Fiskal qaydalar, onların mütəmadi olaraq kənar qiymətləndirici tərəfindən hökumətin bu qaydalara əməl etməsi hər hansı bir qanunverici aktla tənzimlənirmi? Bu suala 2017-ci il indeksində qiymətləndirmədə Azərbaycan 0 bal almışdı. 100 bal alan ölkələr sırasında ABŞ, Böyük Britaniya kimi təkmil institusional bazaya malik ölkələrlə yanaşı Braziliya, Konqo, Nigeriya və Qabon da var. Növbəti indeksdə Azərbaycanın bu istiqamətdə mövqeyinin gücləndirilməsində qaydalara əməl edilməsi də vacib amildir və praktikada buna əməl edilməsi mühüm sayılır.

Fondun fəaliyyətinin pozitiv tərəfi kimi onun mükəmməl depozit qaydalarına malik olması, habelə mütəmadi hesabatlılığı göstərilir.

Digər pozitiv nümunə kimi Fondun aktivləri idarə etməyi ilə bağlıdır. Qeyd edilir ki, Neft Fondu portfelinin xarici bazarda idarəetməyi ilə bağlı hesabatlılığı tam və mütəmaddir. Həmçinin Fond bu yatırımlardan əldə edilən gəlirləri tam şəffaf şəkildə açıqlayır.

Bununla yanaşı Neft Fondunun zəif mövqeyi kimi, onun daxili investisiya bazarındaki fəaliyyəti göstərilir. Belə ki, 2.3.3a) bəndindəki suala Qanunvericilik Neft Fondunun ölkə iqtisadiyyatına investisiya qoymağına qadağa qoyurmu sualına yaxşı nəticə belə qadağanın mövcudluğu göstərilir və belə qadağaların Kolumbiyada, Norveçdə, İranda, Timor-Lest-də olması 100 balla mükafatlandırılır. Qazaxıstan və Trinidad-Tobaqo-da bu növ qadağanın qanunvericilik səviyyəsində yox, siyasi qərar səviyyəsində olması onları 50 bala layiq görür.

Azərbaycan isə bu sırada heç bir halda qadağaya malik olmayan ölkələr arasında (Əlcəzair, Anqola, Rusiya, Venesuela və digərləri ilə bir qrupda) 0 balla qiymətləndirilir.

Hesabatlıqla bağlı Neft Fondunun nisbətən zəif yeri kimi, onun illik maliyyə hesabatlarını açıqlaması üçün tələbin qanunverici akt kimi yox, qaydalar (policy) səviyyəsində müəyyənləşməsidir və məhz bu səbəbdən adı çəkilən bənddə Azərbaycan 100 mümkün baldan yalnız 50 bal ala bilər.

Eynilə həmin nümunəni Fondun maliyyə hesabatının kənar audit keçmək tələbinə də aid etmək olar.

Oxşar tələb qanunverici orqanının Fondun maliyyə hesabatını yoxlaması tələbidir ki, burada da belə tələbin olmaması səbəbindən Azərbaycan 0 balla qiymətləndirilib.

Dövlət Büdcəsi

Gəlirlərin idarəedilməsi komponenti yalnız Neft Fondunun fəaliyyətini əhatə etmir, həm də dövlət büdcəsinin bu istiqamətlə bağlı fəaliyyətini əks etdirir. Məsələn, 2.1.4a) sualında hökumət neft-qaz gəlirlərinin əldə edilməsi ilə bağlı gözləntilərini ictimaiyyətə açıqlayır sualı əslində büdcə sənədinə aiddir. Büdcə paketi makroiqtisadi proqnozlar bölümündə ölkənin əsas resursu olan neft-qaz gəlirlərindən əldə edəcəyi plan və proqnozlarını mütəmadi olaraq açıqlamalı və xüsusən adı çəkilən büdcə paketində buna əsas yer verməlidir. İndeksdə bu suala cavabı 100 balla qiymətləndirilən ölkələr sırasında demək olar ki, bütün təbii resursla zəngin ölkələr var. Azərbaycanla yanaşı digər məlumat yaymayan ölkələr isə Özbəkistan, Türkmənistan, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Tanzaniya və bir neçə digər ölkədir.

Dövlət Büdcəsinin araşdırılan indekslə digər əlaqəsi Neft Fondunun xərcləmələrinin büdcə prosesi prosedurlarından keçib-keçməməyi ilə bağlıdır. Bu suala cavabda Azərbaycan 0 balla, - Xeyr, Fondun xərcləmələrinin normal büdcə prosesindən keçmədiyini kimi qiymətləndirilir və bu sırada Əlcəzair, Anqola, Səudiyyə Ərəbistanı, Meksika kimi ölkələrlə bir sırada durur.

Əlverişli mühit komponenti üzrə qiymətləndirmə

Bu komponent üzrə qiymətləndirmənin özəlliyi odur ki, indeks tərtibçiləri mənbə kimi tanınmış kənar göstəricilərdən istifadə ediblər. Daha çox demokratiya, azadlıqlar və insan haqları ilə bağlı olduğundan bu istiqamətdə ölkələrin mövqeyi digər müvafiq indekslərdəki göstəricilər üzərində qurulub.

Ümumilikdə əlverişli mühit komponenti 6 Dünya İdarəetmə İndeksi (World Governance Index) indikatorları və Açıq Məlumat (Open Data) məlumat bazası indeksi üzərində ölkə göstəricilərinə əsaslanır.

Əlverişli mühit komponenti aşağıdakılardan ibarətdir

- Səsvərmə və hesabatlılıq (voice and accountability)
- Hökumətin effektivliyi (government effectiveness)
- Tənzimləmə keyfiyyəti (regulatory quality)
- Qanunun aliliyi (rule of law)

- Korrupsiyaya nəzarət (control of corruption)
- Siyasi sabillik və zor tətbiq edilməmə (political stability and absence of violence)
- Açıq məlumat bazası (open data inventory)
- Açıq məlumat barometri (open data barometr)
- Açıq məlumat indeksi (open data index)

Bu komponentdə Azərbaycanın ən zəif mövqeyi səsvərmə və hesabatlılıq (voice and accountability) altbəndidir ki, ölkə 100 mümkün baldan cəmi 15 balla qiymətləndirilib.

Digər zəif məqam korrupsiyaya nəzarət altbəndidir. Burada Azərbaycanın balı 37-dir. Siyasi sabillik və zor tətbiq edilməmə alt bəndində bu göstərici 40-a bərabərdir.

Nisbətən yaxşı vəziyyət məlumat bazasının açıqlığıdır – 84 bal. Burada Azərbaycan Norveç, Kanada, ABŞ, Rusiya, Böyük Britaniya kimi ölkələrlə yanaşı ən güclü qrupda yer alır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın məlumat açıqlığında yaxşı mövqeyin olmasına o zaman ölkənin MHŞT üzvlüyü böyük rol oynamışdı.

Hökumətin effektivliyi altbəndi 61 bal, onun tənzimləmə keyfiyyəti isə 66 balla qiymətləndirilib.

Göründüyü kimi, ümumən bu komponentdə, Azərbaycanın mövqeyi zəifdir və bu gözlənilən idi. İndeks tərtibatçıları xüsusilə vurğulayır ki, burada onların heç bir subyektiv yanaşması ola bilməz, əsaslandığıları indekslər dünyada tanınmış və mötəbər indeks göstəriciləridir.

Təbii Resursların İdarəedilməsi İndeksinin sonuncu komponenti bir sıra dairələrdə sual doğurur. Belə ki, xüsusən demokratiya və insan haqları sahəsində problem yaşayan hasilat ölkələrin hökumətləri bu məsələlərin təbii resursların səmərəli idarəedilməsinə az aidiyyəti olmasını vurğulayır. Belə yanaşma ilə klassik şəffaflıq mandatının gündəliyi genişlənilir və bununla da əsas məsələ - resursların idarəedilməsi ilə bağlı məlumatların açıqlığı arxa plana keçir. Arqument kimi tez-tez səslənən fikir odur ki, insan haqları, demokratiya və azadlıqlar mövzusu bu sahəyə aidiyyəti olan çoxsaylı digər qiymətləndirmələrin mandatına daxildir. Bu diskussiya, xüsusilə MHŞT-nin 2016-cı il yenilənmiş Standartına Vətəndaş Cəmiyyəti Protokolu adlı sənədin daxil olması ilə şiddətləndi.

Yuxarıda qeyd edilən diskussiyanın Azərbaycana birbaşa aidiyyəti ondan ibarətdir ki, məhz bu komponentdə mövcud olan problemlərə (vətəndaş cəmiyyətinin azad və məhdudiyəsiz fəaliyyəti üçün şəraitin olmaması) görə Azərbaycanın həmin beynəlxalq təşəbbüsdə statusu aşağı salındı və buna cavab olaraq ölkə hökuməti 2017-ci ilin aprelinə MHŞT-ni tərk etmək qərarını verdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, MHŞT dəhlizlərində indi də vətəndaş cəmiyyətinin MHŞT-yə birbaşa aidiyyəti olmayan azadlıqlar mövzusunun qabardılması qızğın müzakirə predmeti olaraq qalmaqdadır. Sırr deyil ki, regionun hazırda MHŞT üzvlüyündə olan bir neçə digər ölkə də

(Tacikistan, Qazaxıstan, nisbətən az Qırğızıstan) bu dilemma ilə qarşı-qarşıyadır. İnsan haqları komponentinin həm MHŞT-də həm də araşdırdığımız indeksdə müvafiq yer tutması ilə bağlı ümumən 2 mövqə mövcuddur. Əsasən beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarının dəstəklədiyi mövqə ondan ibarətdir ki, resursların idarə edilməsində arzu edlən şəffaflyq azad mühit olmayan şəraitdə hökumət tərəfindən manipulyasiya edilərək birtərəfli şəkildə idarə edilir. Müstəqil iradəyə, fikir azadlığına, və fəaliyyət göstərməyə (əsas göstərici kimi, QHT-lərin hökumətdən asılı olmayan maliyələşmədən, söz xarici donorlara çıxışdan gedir) imkanı olmayan vətəndaş cəmiyyəti alternativ mövqeyə malik ola bilməz. Və bu halda resursların idarəedilməsi ilə bağlı tam şəffaf hesabatlılyq gözləmək sadələvhlük olardı. Elə olan halda bu sahədə hökumətin hesabatlılyğı və onun əldə etdiyi gəlirlərin şirkətlərin ödəmələri ilə tutuşdırması (MHŞT-nin ilk mandati) mənasız bir işə çevrilir. Hətta bütün bu məlumatların düzgün olmasını qəbul etsək belə, MHŞT-də uğur rəqəmlərin tutuşdurulmasından o tərəfə keçmir. Əsas hədəf kimi, hesabatlılyğın idarəetmə ilə bağlı islahatlara zəmin yaratması, bununla da hasilat sənayesinin və bütövlükdə dövlət idarəetməsinin təkmilləşməsi baş vermir. Odur ki, bu məntiqlə əlverişli siyasi, sosial mühitin mövcudluğu hesabatlılyğın özü qədər önəm daşıyan məsələdir.

Digər mövqənin daşıyıcıları (əsasən demokratiya sahəsində uğuru az olan MHŞT-ni tətbiq edən hökumətlər) hesab edir ki, son illər insan haqlarına verilən bu qədər önəm MHŞT-ni onu ilkin gündəliyindən və əsas hədəfindən yayındırır. Hasilat sənayesində şəffaflyğa və hesabatlılyğa nail olmaq üçün hesabatın özü keyfiyyətli olmalıdır və əgər vətəndaş cəmiyyətinin özünün də iştirak etdiyi bu prosesdə konsensus səsvermə əsasında qəbul edilmiş qərar qəbul edilirsə, bununla kifayətlənmək olar.

Şəffaf və hesabatlı idarəetmə bu halda özünün daha dar mənasında nəzərdən keçirilir və hesab edilir ki, bununla da tədricən idarəetmədə arzu edilən islahatlara getmək mümkündür.

Son illərin təcrübəsi onu göstərir ki, bir sıra ölkələrdə MHŞT-nin nisbətən işlək və beynəlxalq dairədə etimad qazanmış bir təşəbbüs olduğunu görüb bir sıra məhdud azad ölkələrin vətəndaş cəmiyyəti üzvləri təşəbbüsə birbaşa aidiyyəti olmayan siyasi problemləri məhz bu müstəvidə həll etmək istəyirlər. Digər imkanların olmadığı, və ya hədsiz dərəcədə az olduğu şəraitdə, onların bu istəyini başa düşmək olar. Nəticədə MHŞT üçün dəqiq sərhədin olmadığı belə bir şəraitdə qarışıqlıq yaranır və fikir ayrılığına səbəb olur.

Beynəlxalq səviyyədə bu məsələ ilə bağlı diskussiyalar heç şübhəsiz bəzi qeyri-müəyyənlərlərin aydınlaşmasına kömək edə bilər və gözləniləndir ki, yaxın dövrdə bu istiqamətdə yeni təşəbbüslərin və qərarların şahidi olaq.

Amma hasilat sənayesində həqiqətən şəffaflyq və hesabatlılyğa, hesabatdan çıxan dərslər kimi, islahatlar aparılmasına hazır olan hökumətlər heç şübhəsiz insan haqları və azadlıqlar məsələsinə olduqca həssas yanaşmalı, hesabatlılyğın özündə olduğu kimi, bu sahələrdə də real uğura imza atmalıdır. Yalnız bu halda hökumət həqiqətən də təbii resursların onun hər bir vətəndaşının rifahı naminə işlənməsini nümayiş etdirmiş olur.

Beləliklə, göründüyü kimi, təbii resursların idarəedilməsi üzrə 2017-ci il qiymətləndirməsi Azərbaycanın mövqeyinin əsasən zəif olduğunu ortalığa qoyur. Bir sıra digər, hətta oxşar mövqeyə malik qonşu ölkələrlə müqayisədə geridə qalmaq bu sahələrdə problemin olmasından xəbər verir.

Bununla yanaşı problemlərin həlli üçün çox real potensial imkanlar mövcudur. Bu istiqamətdə vaxt itirmədən ehtiyac olan işlər görülsə, həm növbəti indeksdə Azərbaycanın mövqeyi yüksələr, həm də ən əsası, hasilat sənayesinin idarəetməsində real yaxşılaşmanın şahidi olarıq.

Bütövlükdə, indeksdən çıxan dərslərin öyrənilməsi və onların üzərində növbəti addımların müəyyənləşdirilməsi baxımından hədəf kimi aşağıdakı istiqamətlər mövcuddur:

1. Hasilat sənayesində yaxşı idarəetmənin bərqərar olması üçün şəffaf və eyni zamanda işlək hüquqi rejimin yaradılması istiqamətində fəaliyyət

Azərbaycan yerin təkinin karbohidrogen resurslarını Hasilatın Pay Bölgüsü (HPB) sazişləri əsasında reallaşdırır. 1994-cü ildən başlanğıcını götürən bu ənənə indiyə qədər davam etməkdədir. Təxminən 35-dən çox (dəqiq məlumat heç bir rəsmi mənbədə əksini tapmır) imzalanmış HPB sazişləri müstəsna olaraq xarici investora həyata keçirilən yeganə saziş növü kimi qalmaqdadır. Yalnız son zamanlarda servis sazişlərinin də tətbiqi bu sahəyə müəyyən rəngarənglik gətirdi.

HPB sazişlərinin resurs ölkələrinin marağını qorumaq baxımından ümumən ən yaxşı vasitə olmadığı haqda çox müzakirələr mövcuddur və bu baxımdan Azərbaycan nümunəsi də istisna deyil. Baxmayaraq ki, 1994-cü ildə imzalanmış əsrin kontraktı adlanan “Azəri-Çıraq Günəşli” HPB sazişi son 15 ildə ölkəyə 130 milyard ABŞ dollarından çox gəlir gətirib.

Bu tip kontraktlar vasitəsilə ölkəyə cəlb edilən xarici sərmayəçilər əksər halda ikitərəfli danışıqlar vasitəsilə reallaşır, partnyor şirkət və ya şirkətlər müəyyənləşdirir. Bu halda bütün saziş öncəsi məlumatlar bağlı qapılar arasında qalır. Ən yaxşı şərtlərlə investor cəlb edilmə prinsipinə əməl edilib edilməməsi heç bir qanuna söykənmir (hərçənd ki, “Yerin təki haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu (13 fevral 1998-ci il, № 439-IQ) qanunun “Yer təkinin istifadəyə verilməsi” adlı 13-cü maddəsində təsbit olunub ki, “*Yerin təki istifadəyə müsabiqə, hərrac və birbaşa danışıqlar əsasında verilir. Yer təkinin istifadəyə birbaşa danışıqlar yolu ilə verilməsi istisna hallarda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının qərarı əsasında həyata keçirilir*” müddəası əksini tapıb.

Bu sahədə ciddi islahatlara ehtiyac var, ötən əsrin sonunda mövcud olan şərait artıq tam fərqlidir və yaranmış yeni imkanlara rəğmən yeni hüquqi rejim yaradılmalıdır. Əgər son 25 ildə dünyada və ölkədə baş verən fundamental dəyişiklik hüquqi və fiskal rejimin dəyişkənliyinə

gətirmirsə, bu artıq sual doğurur. Amma dəyişiklik var. O da ondan ibarətdir ki, ötən əsrdə daha əlçatan olan HPB sazişləri indi artıq tam bağlı qapılar arasında bağlanır və bu tendensiyanın özü islahatların aparılmasını labüd edir.

2. Dövlət Neft Şirkətinin fəaliyyəti ilə bağlı

İndeksin əsas yükü ölkənin milli neft şirkətinin üzərinə düşür. Düzdür, qeyd edildiyi kimi, 2017-cil il indeksində SOCAR ümumən yaxşı nəticə nümayiş etdirdi, amma növbəti indeksdə bu mövqeyi qorumaq milli şirkət üçün çətin olacaq. Nəzərə alaq ki, artıq beynəlxalq MHŞT təşəbbüsü çərçivəsində hesabatlılıq mövcud deyil, SOCAR bunu müəyyən mənada kompensasiya etmək üçün özünün əlahiddə maliyyə və inkişaf hesabatlılığını təkmilləşdirməli, Həsərat Sənayesində Şəffaflıq hesabatı çərçivəsində hesabatlılığını isə xeyli gücləndirməlidir. Bu gün adı çəkilən hesabatın elə ən zəif yeri də SOCAR-ın öz hesabatlılığıdır.

Bu, şirkətin dövlət qurumları ilə tranzaksiyaları, habelə sosial, kvazi-fiskal əməliyyatları haqqında məlumatın tam və müfəssəl olmaması və digər istiqamətlərdir.

Təbii ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz hüquqi və fiskal rejimin insitusal əsaslarla tənzimlənməməsi, qanunlara önəm verilməməsi səbəbindən SOCAR demək olar ki, dövlət adından əksər öhdəlikləri özü daşıyır və bu da onun kommərsiya öhdəliklərini arxa plana çəkir. Energetika Nazirliyi kimi önəmli dövlət qurumunun bu öhdəliklərin bir hissəsini öz üzərinə götürməyi şirkətin də fəaliyyətinə müəyyən inkişaf əhəmiyyətli yeni elementlər gətirərdi.

3. Gəlirlərin idarəedilməsi ilə bağlı mümkün fəaliyyət

Böyük əminlikə demək olar ki, növbəti indeksdə məhz bu komponentdə Azərbaycanın mövqeyi yaxşılaşmalıdır. Bu ilk növbədə fiskal qaydaların qəbulu ilə bağlıdır. Gecikmiş də olsa, bu qaydaların qəbulu bu sahədəki qiymətləndirməyə müsbət təsir göstərəcək. Amma bütövlükdə gəlirlərin idarəedilməsi ilə bağlı fəaliyyət, qeyd edildiyi kimi, çoxşaxəlidir. Bu işdə Maliyyə Nazirliyi də öz töhvəsini verməli, habelə fiskal sistem daha çevik və effektiv olmalıdır. Məlumatlar isə daha şəffaf olmalıdır.

Neft Fondu diqqətinin bir hissəsinin daxili iqtisadiyyatdakı fəaliyyətində şəffaflığının artmasına yönəltməyinə böyük ehtiyac var. Fond prosedur qaydalarının daha çox qanunlara, qanunverici aktlara əsaslanmasına nail olmalıdır. Fondun xarici sərmayə siyasəti nə qədər yüksək qiymətləndirilirsə, ölkə daxilində fəaliyyəti də ona rəğmən hesabatlı, və proqnozlaşdırılan (predictable) olmalıdır.

4. MHŞT perspektivləri

Yeni şərait indeks tərtibatçılarını növbəti raundda Azərbaycanla bağlı xeyli düşündürəcək və elə demək mümkünsə, çətinliyə salacaq. Azərbaycan, artıq qeyd edildiyi kimi, beynəlxalq MHŞT–nin üzvü deyil və demək olar ki, indeks tarixində ilk dəfədir ki, ölkənin hasilat sənayesi hesabatlılığı beynəlxalq təşəbbüs çərçivəsində deyil, ölkə təşəbbüsü çərçivəsində həyata keçirilir. Bu kontekstdə Azərbaycan artıq 1 hesabat hazırlayıb ictimaiyyətə, o cümlədən beynəlxalq ictimaiyyətə təqdim edib, 2-ci hesabatını 2018-ci ilin sonuna hazırlamaq niyyətindədir. Prinsip etibarını ilə hesabatın məzmununu və metodoloji yanaşma öncəki MHŞT hesabatından demək olar ki, heç nə ilə fərqlənmir, və hətta onu müəyyən mənada təkrarlayır. Amma qeyd edilən hesabatın statusu MHŞT hesabatı kimi dəyərləndiriləcəkmi, bunu demək çətindir.

Hər bir halda Azərbaycan hesabatlılığı davam etdirməli, və yaxın gələcəkdə MHŞT-yə yenidən qayıtmağı qarşısına məqsəd kimi qoymağı yaxşı hal olardı. Bunun üçün isə daha təkmil hesabatlılığa, və eyni zamanda əlverişli mühitlə bağlı əngəlliklərin tədricən aradan qaldırılmasına nail olunmalıdır.

5. Əlverişli mühit istiqamətində işlər

Bu sahədə problemlər bəllidir. Onların həlli istiqamətində işlər aparılmalıdır. Azərbaycanın hasilat sənayesi bu gün, tarixdə heç olmayan qədər dünya, xüsusilə Avropa məkanına bağlıdır və bu bağlılıq bir sıra geosiyasi və digər səbəblərdən artan xətlə davam edəcək. Belə şəraitdə qərblə “bir səhifədə” olmaq və eyni dəyərləri bölüşmək ölkənin strateji maraqları baxımından tale yüklü məsələyə çevrilir. Məhz bu baxımdan ehtiyac duyulan islahatlar daha geniş səpgidə qiymətləndirilməlidir və bu gün dünyada baş verən yeni çağırışlar kontekstində onlar bir daha qiymətləndirilməli və prioritetləşdirilməlidir.

Nəticə

Təbii Resursların İdarəedilməsi İndeksi Azərbaycanda bu sahədə mövcud olan reallıqları ümumən özündə düzgün əks etdirir. İndeksdən görüldüyü kimi, Azərbaycan hasilat sənayesi sahəsində həqiqətən də zəif qanuverici bazaya malikdir, onun institusional sistemi dünyada bərqərar olan daha qabaqcıl təcrübədən geri qalır.

İndeksdən çıxan dərslər kimi, əsas hədəf təbii resursların idrəedilməsi və investorun cəlbi üçün vacib olan hüquqi və fiskal rejimin arzu olunan səviyyədə olmamasıdır. Ölkə üçün ənənəvi sayılan hasilatın pay bölgüsü (HPB) sazişlərinin hasilat sənayesində alternativsiz hökmranlığı sual doğurur. Bu sazişlər artıq nə dünyada, nə regionda, nə də tədricən Azərbaycanda hasilat ölkələrinə əvvəlki qədər dividend gətirmədiyindən onun daha şəffaf, daha etibarlı, və ən əsası açıq tender prinsipinə əsaslanan hüquqi mühitlə dəyişməyinin vaxtı yetişib.

HPB sazişlərinin tədricən digər, məsələn vergi rejiminə dəyişdirilməsinin əsas təşəbbüskarı məhz hökumət olmalıdır, belə ki, xarici şirkətlər üçün bu sazişləri imzalamaq, adı çəkilən sazişlər çərçivəsində karbohidrogen layihələrini işləmək və mənfəət əldə etmək adətən daha sərfəli sayılır.

Hökumət xüsusi olaraq fikir verməlidir ki, nə qədər HPB sazişləri qapalı olacaq, danışıqlar prosesi bağlı qapı arxasında qalacaq, xarici şirkətlər bir o qədər bundan istifadə edib daha uyğun şərtlərlə ölkə resurslarını istismar edəcəklər. Hökumətin isə o səviyyədə adekvat ekspertiza potensialı olmadığından, uduzan tərəf o olacaq.

Odur ki, yaranmış vəziyyətin Azərbaycan üçün yeganə müsbət dəyişkiliyi şəffaflığın artırılmasından, daha şəffaf hüquqi rejimin yaradılmasından keçir.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti- SOCAR yaxın və orta müddətdə həm ölkə ictimaiyyətinin, həm də beynəlxalq ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olacaq. Regionda və dünyada özünün iri həcmli investisiya layihələri ilə SOCAR həm də üzərinə böyük öhdəliklər götürür. Bu öhdəliklərin uğurla yerinə yetirilməsi heç şübhəsiz şirkətin fəaliyyətinin tam şəffaflığından keçir. Təəssüf ki, bu sahədə uğurlu nəticədən danışmaq hələ tezdir. Etibarlı tərəfdaşa çevrilmək üçün SOCAR yalnız xarici investisiya fəaliyyətini yox, həm də və xüsusilə daxili iqtisadiyyatda fəaliyyətini maksimum şəffaf etməli, hesabatlılığını zənginləşdirməlidir. Yalnız bu halda yeni böyük layihələri planlamaq və tanınmış etibarlı milli neft şirkətləri “klubuna” daxil olmaq olar.

Təbii Resursların satışından əldə edilən gəlirlərin uğurlu idarə edilməsi ölkənin maliyyə institutlarının yaxşı idarəetməsindən keçir. Burada həm ümumilikdə idarəetmə sistemi özünə nəzarət prinsipinə əsaslanmalı, həm də effektiv kənar nəzarət bərqərar olmalıdır. Hakimiyyətin bütün qolları, xüsusilə qanunverici orqan özünün fundamental funksiyasının məhdudiyyətsiz həyata keçirməlidir, icra orqanları isə həm bu sahədə strategiyanı qurmaq həm də gündəlik fəaliyyətini həyata keçirməlidir. Belə olan halda gəlirlərə və xərclənməyə birbaşa məsul həm Dövlət Neft Fondu, həm də Maliyyə Nazirliyi qəbul edilmiş qaydalar çərçivəsində daha fəal olar, və gəlirlərin daha səmərəli istifadəsi ilə bağlı yeni təşəbbüslərlə çıxış edə bilər.

Azərbaycan hökuməti regionda təbii resursların satışından əldə edilən gəlirlərin istifadəsində ən uzun ümürlü hökumətlərdən biridir. 2004-cü ildən bəri hökumət karbohidrogen layihələrindən ümumilikdə 130 mlrd. dollardan artıq vəsait əldə edib. Bu vəsaitin yalnız 40 mlrd. doll. yaxın hissəsi Neft Fondunun hazırkı aktivləridir. 100 mlrd. dollar yaxın vəsait artıq istifadə edilib və bunun 80%-ə yaxını məhz dövlət büdcəsi vasitəsilə xərclənib. Bu proporsiyayı tükənən resurslardan əldə edilən gəlirlərin istifadəsində ən rəşional yanaşma adlandırmaq çətindir.

Bu yaxınlarda Azərbaycanda qəbul edilmiş fiskal qaydalar ümid verir ki, sonrakı mərhələdə xərcləmələrin tempi bir qədər səngiyəcək, əvəzində hökumət, xüsusilə Neft Fondu daha iri miqyaslı və uğurlu yatırım layihələrinə üstünlük verəcək.

Hökumətə tövsiyələr

Azərbaycan Respublikası Hasilat Sənayesi Üzrə Dövlət Komissiyası İndekslə bağlı birbaşa hədəf obyektidir. Belə ki, MHŞT-ni tərk etdikdən sonra, 2017-ci ildə ölkə Prezidentinin fərmanı ilə yaradılan Komissiya bu sahədə şəffaflığı və hesabatlılığı təmin edən əsas qurumdur. Komissiyanın tərkibinin bir sıra aidiyyəti nazirliklərin nazir müavini statusunda olması onun kifayət qədər səlahiyyətli orqan olmasının göstəricisidir.

Fikrimizcə, Komissiya hazırkı sənəddən irəli gələn müddəaları nəzərdən keçirib hasilat sənayesi üzrə illik şəffaflıq hesabatını gücləndirməklə növbəti indeksdə ölkənin mövqeyinin yaxşılaşmasına real töhfə verə bilər.

Paralel olaraq Komissiya Azərbaycanın MHŞT-yə yenidən üzv olması üçün müvafiq tədbirlər planı həyata keçirməlidir.

Dövlət Neft Fondu, Komissiyanın fəaliyyətindən əlavə yenidən qəbul edilmiş fiskal qaydaların işlək olması üçün onların təmin edilməsinə nəzarət işini gücləndirməli, habelə özünün ölkə daxili fəaliyyətinin tədricən qanunlarla tənzimlənməsi istiqamətində məqsədyönlü iş aparmalıdır.

Maliyyə Nazirliyi həm büdcə nəzarəti, həm də fiskal qaydaların səmərəli işləməsi üçün Neft Fondu ilə işini koordinasiya etməli, habelə büdcə zərfində, habelə rəsmi veb-səhifəsində dövlət borcu səviyyəsi ilə bağlı dolğun və vaxtaşırı məlumat yerləşdirməlidir.

Digər steykholderlərə tövsiyələr

SOCAR korporativ statusu ilə bağlı mövqeyini gücləndirməli, hesabatlılığını artıran xətlə genişləndirməlidir. Bunun üçün Şirkət həm əlahiddə maliyyə və davamlı inkişaf hesabatlarını Milli Neft Şirkətlərinə qoyulan tələblərə uyğun hazırlamalı, həm də hasilat sənayesi üzrə illik şəffaflıq hesabatında çatışmayan məlumatları (dividendlər, social layihələr, kvazi-fiskal xərclər, və s) bərpa etməlidir.

Bununla yanaşı, SOCAR-ın hökumətin enerji üzrə idarəetmə strukturunda rolu daha dəqiq müəyyənləşdirilməli, onun Energetika Nazirliyi və digər hökumət qurumları ilə səlahiyyət bölgüsü müvafiq dövlət sənədlərində daha aydın əksini tapmalıdır.

Vətəndaş Cəmiyyəti Azərbaycanın MHŞT-dən çıxmasına baxmayaraq, hasilat sənayesində şəffaflığı və hökuməti hesabatlı və cavabdeh olmaq çağırışını gündəlikdə saxlamalıdır.

Bunun üçün hazırkı sənəddən irəli gələn nəticə və tövsiyələri əsas tutaraq ilk növbədə Komissiya ilə əməkdaşlığı çərçivəsində bu sualları vaxtaşırı olaraq hökumət və dövlət şirkəti qarşısında qaldırmalı və onların həllinə nail olmalıdır.